

DOI 10.36074/logos-11.06.2021.v1.17

## ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: РЕАЛІЇ КОМУНІКАТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

ORCID ID: 0000-0003-4304-708X

Сунєгін Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу теорії держави і права  
*Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України*

УКРАЇНА

Основоположною засадою розвитку сучасних суспільних відносин є особливий тип соціальних комунікацій, домінанта якого, на відміну від попередніх історичних періодів, пов'язується вже не стільки з просторовими взаємозв'язками між особами у фізичному просторі, скільки з функціонуванням мережевої віртуальної реальності, здатної забезпечити не лише інформаційну інтеракцію на будь-якому рівні (локальному, регіональному та глобальному), але й залучення кожної людини до пізнання будь-якої інформації та відповідних дискурсів, в межах яких їй надається визначений контекст. При цьому новий імпульс розвитку інформаційно-комунікативних технологій та їх всеохоплюючого впровадження у життя і діяльність громадян був наданий у зв'язку із пандемією COVID-19, безпрецедентні карантинні обмеження в межах якої обумовили перенесення майже всієї людської діяльності на відповідні онлайн платформи.

У зв'язку із цим очевидним слід визнати, що темпи та закономірності розвитку інформаційно-комунікативних технологій або сучасного інформаційного суспільства справляють значний вплив на характер функціонування громадянського суспільства та держави, формуючи відповідні концепти та тенденції їх подальшого розвитку в нових технологічних реаліях. Соціальні трансформації, обумовлені інформаційно-технологічним прогресом, мають багатоаспектний характер і включають в себе низку нових форматів розвитку взаємовідносин в системі координат «особа – громадянське суспільство – держава», а також відповідних їм станів, які визначають параметри поведінки та діяльності суб'єктів в межах визначених умов. Вказані трансформації, на нашу думку, проявляються насамперед у наступному:

1) по-перше, функціонування глобального інформаційного суспільства та відповідної йому віртуальної реальності у значній мірі перерозподіляє соціальні ролі між суб'єктами суспільних відносин, що проявляється, зокрема, у можливості практично кожної особи, яка повинна мати лише доступ до інтернету та може не володіти при цьому жодними особливими організаційними та матеріальними ресурсами, виконувати певні соціальні функції, забезпечивши за собою роль експерта з відповідних важливих або соціально значущих питань.

У зазначеному контексті мова йде насамперед про нові можливості інститутів сучасного громадянського суспільства, у тому числі окремих індивідів та їх об'єднань (груп), у сприянні формуванню визначеної позиції громадян з різних питань суспільного та/або політичного життя, створенні умов для систематизації та впорядкування інтересів, вимог громадян, підтримці чи, навпаки, протистоянні просуванню певних ідей та концептів улаштування громадського життя, впливі на протестні настрої в суспільстві тощо. Якщо

раніше, тобто до формування глобального інформаційного суспільства, подібні можливості обмежувалися низкою об'єктивних параметрів функціонування та розвитку відповідних соціальних інститутів, зокрема, фізично-просторовою та темпоральною складовою, то на сьогодні вони вже не мають важливого значення у зв'язку із символічним характером темпорально-просторових вимірів інформаційних потоків, що виступають основою реалізації функцій громадянського суспільства в умовах сьогодення та утворюють власні простори віртуального характеру, а також відповідні їм часові континууми, які не мають чітко визначених часових одиниць і розраховуються як приблизні величини тривалості визначених інформаційних потоків.

Як слушно зазначається у науковій літературі, «мережевому принципу функціонування громадянського суспільства сприяє сама структура інтернет-середовища, у якому відсутній формальний єдиний керівний центр і відповідна ієрархічна система управління. Е-соцмережі – це своєрідний віртуальний соціальний простір, у якому люди взаємодіють як автономні індивіди, у результаті чого формується складна, багаторівнева мережа громадянських взаємозв'язків і взаємозалежностей, здатна сприяти якнайповнішому забезпеченню функціонування їх власного соціального життя, розвитку системи соціальних структур, до яких належать громадяни та суспільства в цілому... Лідери мережевих спільнот і груп – це новий тип суспільного діяча, який виростає безпосередньо з середини громадянського суспільства. Таким новим лідером може стати практично будь-яка людина, яка є достатньо енергійною, щоб зібрати прихильників, має бажання діяти та володіє мінімальними навичками використання соціальних мереж» [1];

2) по-друге, глобальне інформаційне суспільство, різноманітність можливостей створення в ньому безлічі форм особистісного самовираження, об'єктивації індивідуальної свідомості у віртуальному середовищі, а також інші його характеристики, є передумовами для розширення громадянської активності, посилення участі індивідів та їх груп у будь-яких соціальних проектах, більш широкого залучення державних структур до їх реалізації тощо. Саме в межах глобального віртуального середовища створюються унікальні можливості переробки будь-якої інформації у ключові імперативи реального соціального розвитку, зокрема, у відповідні ідеї світоглядного значення, системи ціннісних координат, рекламні та маркетингові стратегії, моделі поведінки тощо. Відтак, суб'єкти соціальної комунікації на публічному та приватному рівнях отримали більш широкі можливості привертати до себе увагу світової громадськості, втручатися у формування загальнозначущих програм глобального, регіонального та локального розвитку, причому поза необхідністю мати статус формально інституціолізованого представника відповідних структур.

У вказаному контексті В. Степаненко зазначає: «самоорганізований громадський активізм, нові мережеві громади та солідарності дедалі частіше не пов'язані з формальними критеріями належності чи формального членства громадян у неурядових організаціях. Для функціонування сучасного громадянського суспільства доволі характерною є парадигма «зсунутого залучення», яка відзначається спонтанністю громадянської участі та мобілізаційної активності, дедалі більше орієнтованої щодо потреб розв'язання конкретних проблем, часто місцевого характеру» [2].

Очевидним слід визнати, що подібні інформаційно-технологічні трансформації, які відбуваються в реальному житті загалом та комунікативних практиках суб'єктів громадянського суспільства зокрема, впливають на характер взаємовідносин в системі координат «особа – громадянське суспільства

держава», які набувають нових інноваційних форм, оскільки мають місце насамперед в інформаційному, віртуальному просторі з характерною для них можливістю безмежної творчості та конструювання безлічі ідеалізованих образів, структур, концептів, що є наслідком розширення технологічних можливостей індивідів, а також надання нового імпульсу у розвитку їх винахідливості та спритності при реалізації своїх інтересів, спрямованих на досягнення визначених результатів.

В цих умовах особливого значення набуває проблема забезпечення дієвого контролю над змістом нескінчених інформаційних потоків, поширення яких є результатом дій конкретних індивідів та, як правило, призводить до настання реальних соціальних результатів або наслідків, чимало з яких можуть нести загрозу стабільному і передбачуваному функціонуванню суспільства та його відповідних інститутів у зв'язку із негативним впливом на свідомість громадян, зокрема, на їх психологічні, емоційно-вольові стани. Адже джерелом формування масштабних соціальних акцій та результатів в умовах сьогодення все більше стають окремі індивіди, які самостійно, тобто поза зв'язком з визначеними організаційними чи іншими формальними структурами, використовують різноманітні соціально-інформаційні технології (наприклад, аналітика, маркетинг, піар, консалтинг, інформаційні провокації, віртуальні перформанси тощо) для досягнення передусім власних цілей (індивідуальних або групових).

З огляду на те, що сучасні держави та навіть міжнародне співтовариство в цілому об'єктивно не можуть ефективно контролювати безліч інформаційних інтеракцій у транскордонному глобальному мережевому суспільстві, забезпечуючи їх соціально корисну результативність, виникає необхідність у здійсненні громадянським суспільством відповідних функцій, а також у посиленні соціальної відповідальності його інститутів, насамперед підприємницьких структур, діяльність яких завжди спрямована на досягнення матеріальних прибутків.

Таким чином, в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікативних технологій суттєвої трансформації зазнає опозиція «держава – громадянське суспільство», оскільки основним актором нової реальності, її рушійною силою, вже стають не стільки великі соціальні структури, інститути, відомі політики тощо, скільки пересічні та інформаційно активні громадяни, які в нинішніх умовах фактично змушують державу враховувати їх інтереси. В цих реаліях першочергове значення для забезпечення всебічного розвитку особистості мають вже не соціальні та економічні, а інформаційні права і свободи, реалізація яких не потребує залучення значних матеріальних та інших ресурсів. Здійснення таких інформаційних прав в умовах сучасного технологічного розвитку формує новий тип соціальної інженерії, який вимагає не лише пошуку нових підходів у забезпеченні ефективного соціального контролю за суб'єктами відповідної комунікації, але й потребує переосмислення соціонормативних засад формування та розвитку багатоманітної оточуючої дійсності, центральним елементом якої виступають інформаційні технології та породжувані ними реальні соціальні наслідки.

#### **Список використаних джерел:**

- [1] Онищенко, О. С., Горовий, В. М., Попик, В. І. ... ін. (2013). *Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства*. Київ: Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.
- [2] Степаненко, В. П. (2015). *Громадянське суспільство: дискурси і практики*. Київ: Інститут соціології НАН України.